

ББК 67.02я43
УДК 340.11(063)
П 68

П 68 **«Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку»:** Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 20-21 листопада 2015 р. – Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2015. – 144 с.

Видається в авторській редакції. Оргкомітет конференції не завжди поділяє думки учасників.

ББК 67.02я43
УДК 340.11(063)

внутрішньою силою та узгодженням з істиною» [4, с. 139]. Тому наука права може впливати на свідомість народу, суддів, законодавців шляхом переконання, наукових роз'яснень, а не зовнішньою примусовою силою. Аналогічною у цьому питанні є позиція Ф. Регельсбергера, М.І. Палієнко, М.А. Гредескула. На їх думку, існують істотні відмінності між звичаєвим правом, законодавством і продуктом творчої діяльності юриспруденції. Закон та звичаєве право є обов'язковими в силу специфіки джерела їх походження. Обов'язковість правових положень, створених видатними теоретиками, залежить від наукової істинності й цінності, а, отже, вони потребують обов'язкової критичної оцінки [2, с. 304; 3, с. 52; 5, с. 26].

Висновки учених виглядають надзвичайно сучасними, зберігають свою актуальність і значущість і в наші дні. За сучасних умов в країнах західної традиції права, де існує тісна співпраця, продуктивний взаємозв'язок між юридичною наукою та практикою, юристи, зокрема судді, у своїй професійній діяльності часто звертаються до авторитетних наукових праць, «надихаючись» оригінальними ідеями їх авторів. За умови неоднозначної практики застосування норм права, наявності прогалин у законодавстві, колізійності юридичних приписів судові органи використовують наукові положення як засіб додаткової аргументації, безпосередньо посилаючись у своїх рішеннях на авторитетні праці юристів. Це робить їх правову позицію більш переконливою, логічною й обґрунтованою. Такий підхід до аргументації судових рішень є важливим і корисним, тому його мають взяти на озброєння і вітчизняні судді.

Література:

1. Дністрянський С.С. Загальна наука права і політики // Антологія української юридичної думки: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) [та ін.]. – К., 2002. – Т. 1: Загальна теорія держави та права, філософія та енциклопедія права. – С. 384-407.
2. Гредескул Н.А. Лекції по общей теорії права // Антологія української юридичної думки: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) [та ін.]. – К., 2002. – Т. 1: Загальна теорія держави та права, філософія та енциклопедія права. – С. 282-304.
3. Регельсбергер Ф. Общее учение о праве; пер. И. А. Базанов; под ред. Ю. С. Гамбарова. – М.: Изд-во И. Д. Сыгина, 1897. – 312 с.
4. Ренненкампф Н.К. Юридическая энциклопедия. – 4-е изд. – СПб.; Киев: Н. Я. Оглоблин, 1913. – 302 с.
5. Палиєнко Н.И. Нормативный характер права и его отличительные признаки: к вопросу о позитивизме в праве. – Ярославль: Тип. Губерн. Правления, 1902. – 48 с.

Хаустова М. Г.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії держави і права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Українська правова система формувалася в складних умовах за відсутності державної незалежності протягом значних періодів її історії, під ідеологічним впливом різних за змістом правових та суспільних концепцій, зумовлених геополітичним положенням України.

Формування в Україні національної правової системи є відображенням єдності суспільства, одним з важливих проявів державного суверенітету. Обрано мирний, реформістський шлях її розбудови, який передбачає спадкоємний зв'язок з минулими прогресивними напрацюваннями – при запереченні принципів і підходів, які себе не виправдали. Трансформація всіх структурних елементів правової системи України відбувається в умовах відкритості до світових інтеграційних процесів, зовнішніх впливів, іноді деструктивних, що ускладнює завдання молодій державі й водночас із тим мобілізує її творчі сили на створення суспільства демократичних правових стандартів.

Особливими рисами сучасної правової системи України є:

1) *генетичний зв'язок з романо-германською правовою сім'єю*, що обумовлює наявність традиційних для романо-германського права рис. Нині компаративісти схиляються до висновку про існуючий процес зближення або інтеграції української правової системи із континентальним (європейським) правом. Стверджується, що «родство українського права із романо-германським правом не викликає сумнівів». Деякі автори, впевнено стверджують, наприклад, що «це, визане практикою та наукою, тобто повернення до романо-германської моделі відбувся» [1, с. 243]. Більш уважно у своїх оцінках реального стану української правової системи американський компаративіст Кристофер Осаке, коли він констатує: Измеримая тенденция развития современного украинского права надає всі підстави передбачити, що воно рухається в сторону приєднання до германської підгрупи у сім'ю романо-германської права, проявив себе «гідним кандидатом у члени цієї сім'ї». Ті компаративісти, які вважають українську правову систему невід'ємною частиною романо-германської правової сім'ї правових систем, підкреслюють вплив правових традицій, цінностей і норм континентальної Європи на розвиток українського права, існування України в межах континентального історичного досвіду і правового розвитку (австро-угорського, польсько-литовського, німецького та російського), а також подібність українського підходу до права і правових інститутів з підходами, прийнятими в континентальній Європі. Для них зближення сучасного українського законодавства та законодавства Європейського Союзу – це логічний результат вікової приєднаності України не на межі з Росією, а із західною Європою. Ті компаративісти, які сприйняли «соціалістичну правову традицію» як розвиток у межах романо-германської правової традиції, тим більше вважають, що Україна продовжує бути частиною цієї традиції. Тому українська правова система характеризується: провідною роллю нормативно-правових актів в системі джерел права, загальним характером норм права, кодифікацією основних галузей права, поділом права на публічне та приватне.

2) *статус правової системи перехідного типу*, який обумовлений її соціалістичним минулим і проголошеним курсом на повернення у сім'ю романо-германського права. Однак слід розуміти, що таке повернення відбувається поступово. Обраний напрямок дозволяє прогнозувати приєднання правової системи України до сім'ї романо-германського права після успішного завершення політико-правових реформ. Так, деякі науковці вважають, що Україна вже повернулася (або весь час була частиною) в лоно романо-германської правової сім'ї правових систем. Незважаючи на те, що Україна сформувала міцні правові зв'язки в Європейському Союзі, і в процесі такого зближення українська правова система збагатилася стандартами права Європейського Союзу, проте «гармонізація» правових систем ще далека від завершення [2, с. 56-57]; насправді, якщо цей процес завершиться колись, не зовсім очевидно, що Україна стала б за необхідності частиною сім'ї правових систем Європейського Союзу в будь якому сенсі, крім формального (право Європейського Союзу – це певна суміш загального права і романо-германського правового досвіду).

3) Якщо перехід до ринкової економіки та багатоманітності форм власності визначив *швидкий розвиток інститутів приватного права*, то формування правової державності та політичний плюралізм обумовили *розвиток права публічного* [3, с. 139].

4) має *відкритий характер*, який виявляється у здатності правової системи сприймати й відображати зовнішні чинники глобального правового розвитку у формі правової адаптації, гармонізації, імплементації, стандартизації, а також у спрямованості до правової інтеграції та правової інтернаціоналізації, що суттєво ускладнює її розвиток і оптимізацію, зумовлює її дисфункційність, розбалансованість, багатоваріантність розвитку.

5) євроінтеграційний вектор розвитку, який свідчить про зближення національного права України з європейським правом. Починаючи з 1990-х років відбувається адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Цей процес обумовлений Угодою про партнерство і співпрацю між Україною та Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р.

Угода про асоціацію між ЄС та Україною була підписана 27 червня 2014 року головами держав або урядів Європейського Союзу та Президентом України Петром Порошенка у Брюсселі. 16 вересня 2014 року Угода про асоціацію була одночасно ратифікована Верховною радою та європейським парламентом. Стаття 4 Угоди про асоціацію – у котрій йдеться про встановлення Поглибленої та Всеохопної Зони Вільної Торгівлі (ПВЗВТ) – має вступити у силу 31 грудня 2015 року. Для підтримки українських експортерів, ЄС продовжить час дії автономних торговельних преференцій до того ж самого дня.

6) Правова система охоплює низку правових елементів та компонентів, об'єднаних у шість іманентно взаємопов'язаних підсистем нижчого рівня (ідеологічну, нормативну, інституційну, функціональну, інфраструктурну, результативну), які у взаємозалежності та взаємодії утворюють цілісну, складно організовану, відкриту, динамічну, конкретно-історичну соціально-юридичну систему, що здійснює нормативно-організаційний та ціннісний вплив на суспільні відносини, взаємодіє з іншими системами суспільства та іншими правовими системами і трансформується під впливом глобалізації [4, с. 46-47].

7) Євроінтеграційні прагнення України до Європейського Союзу шляхом наближення і гармонізації вітчизняного законодавства до права ЄС є одним з основних пріоритетів державної політики, чітко визначених на законодавчому рівні. Сьогодні активно розвиваються процеси глобалізації, інтеграції. Правова інтеграція включає нормативну основу, суб'єктів, юридичні засоби та способи реалізації [5, с. 476]. Об'єктивні потреби розвитку українського суспільства вимагають модернізації правової системи з метою реалізації програмних положень Конституції, завдань побудови громадянського суспільства, правової й соціальної держави. Модернізація національної правової системи в Україні передбачає комплексний вплив на структурні компоненти правової системи: інституційну, нормативну, ідеологічну, функціональну й комунікативні підсистеми та їх елементи. Місце й роль України в глобалізаційних процесах залежить від багатьох факторів, серед яких визначальними є її природно-ресурсний і людський потенціал, рівень економічного, і науково-технологічного розвитку, напрямок спеціалізації (в регіональному та світовому масштабі), стан інституціональної системи та зовнішньоекономічної інфраструктури. Значною мірою це місце визначається рівнем розвитку правової системи, її здатністю своєчасно й адекватно реагувати на виклики глобалізації, формувати правові шляхи й засоби інтеграційних процесів чи, навпаки, протидії негативним наслідкам глобалізації [6, с. 143].

Під впливом глобалізації відбуваються вагомі зміни у правовій системі та всіх її підсистемах, вони стосуються більшою чи меншою мірою всіх її елементів (статичних і динамічних), зокрема. Спостерігається стрімке й нерівномірне посилення взаємодії і взаємозалежності структурних елементів правової системи між собою, ускладнення функціональних зв'язків, що має пульсуючий характер і поєднує суперечливі процеси та

явища: правової інтеграції, правової уніфікації, правової стандартизації, гомогенізації, з одного боку та регіоналізації, диверсифікації тощо, з іншого.

Трансформації правової системи України в умовах глобалізації – це складний, системний, різнорівневий, соціально зумовлений процес, структурно- функціональна характеристика якого пов'язана не тільки із змінами у підсистемах та елементах правової системи, їх функціонуванні й розвитку, а й змінами в інших системах суспільства, інших національних, міждержавних і міжнародній правових системах. Джерелом трансформацій вітчизняної правової системи в умовах глобалізації, поряд із внутрішніми суперечностями, є синкретична єдність внутрішніх і зовнішніх суперечностей, які мають біфуркаційний характер. В умовах глобалізації суттєво зростає роль ідеологічних факторів правового розвитку, де, зокрема, простежується протистояння ліберальної правової ідеології, ідеології глобалізму та антиглобалізму, наслідком чого стає трансформація національних правових ідеологій, формування спільних засад правової ідеології міжнародної та міждержавних правових систем.

Отже, як свідчить світовий досвід, національне право різних країн достатньо своєрідне та неповторне. Кожна національна правова система є продуктом історичного розвитку конкретної країни та відображає особливості її історії, економіки, політичної системи, культурні та місцеві традиції, кліматичні та природні умови, стереотипи масової свідомості населення та національний менталітет народу. Українська правова система не є у цьому відношенні якимось виключенням. Тільки врахування усіх зазначених особливостей, а також основних тенденцій загальносвітового правового розвитку може забезпечити її прогрес.

Література:

1. Правова доктрина України: у 5 т. – Т.1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція / за заг. ред. О.В.Петришина.– Х.: Право, 2013.– 976 с.
 2. Хаустова М.Г. Проблеми і перспективи розвитку правової системи України в умовах глобалізації// Вісник національної академії правових наук України: зб.наук. пр. /редкол. В.Я.Таций та ін. – Х.: Право, 2014.– № 1 (76).– С. 54-65.
 3. Батлер В.Україна на правовій карті світу // Право України.– 2013.–№ 9.– С.138-145.
 4. Удовика Л.Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір: Монографія.–Х.: Право, 2011. – 552 с.
 5. Яковюк І.В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз: монографія/ І.В. Яковюк. –Х.: Право, 2013.– 760 с.
 6. Маркова –Мурашова С.А. Современные правовые системы: тенденции интеграции и дифференциации: монография. –Краснодар: Кубанский гос. ун-т, 2005.– 245 с.
-